

УДК 37
М 89

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
Протокол № 12 від 31 жовтня 2019 р.*

Редакційна колегія:

С. О. Довгий, доктор фізико-математичних наук, професор, академік НАПН і НАН України;

О. М. Топузов, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України;

В. Б. Дунець, кандидат політичних наук;

М. В. Головка, кандидат педагогічних наук;

К. Ю. Ладоня, відповідальний редактор

М 89 **Музейна педагогіка в науковій освіті**: збірник тез доповідей учасників I Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 листопада 2019 р., м. Київ — Біла Церква: Видавництво «Авторитет» ФОП Курбанова Ю. В., 2019. — 242 с.

ISBN 978-966-97763-7-2

Збірник містить тези доповідей учасників I Всеукраїнської науково-практичної конференції «Музейна педагогіка в науковій освіті» 18 жовтня 2019 р.

УДК 37

***Матеріали подано в авторській редакції,
за достовірність фактів, цитат, посилань на джерела
та вживання назв документів, власних імен тощо
несуть відповідальність автори публікацій.***

СУТНІСТЬ ТЕРМІНУ «МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА»

Олександр Міхно,

кандидат педагогічних наук, директор,

Педагогічний музей України,

м. Київ,

e-mail: amihno@ukr.net

У сучасній музеєзнавчій літературі, у доповідях, повідомленнях і дискусіях на музейних конференціях, семінарах, круглих столах, а також загалом в українському інформаційному просторі усталено використовується термін «музейна педагогіка». Однак на сьогодні в Україні відсутні теоретико-методологічні узагальнюючі праці з музейної педагогіки, чітко не визначене предметне поле та понятійний апарат. Зазначена проблема порушується у працях сучасних українських науковців Л. Гайди, О. Дудар, О. Караманова, Ю. Ключко, Ф. Рябчикової, І. Удовиченко, Н. Філіпчук, Д. Щербак та ін., однак кожен з авторів трактує термін по-своєму, вкладаючи в нього власне бачення і спираючись на власний досвід музейно-педагогічної діяльності. Наразі в Україні немає енциклопедичного визначення терміну «музейна педагогіка». Пропонуємо наше визначення, яке увійде до другого, доповненого відповідно до сучасних реалій розвитку освіти, видання «Енциклопедії освіти» — довідково-аналітичної праці, підготовленої колективом учених НАПН України.

Музейна педагогіка (далі — м. п.) — напрям музейної діяльності і наукова дисципліна. Термін виник у першій третині ХХ ст. в Німеччині на позначення особливого напрямку музейної діяльності. Вперше в такому контексті термін «музейна педагогіка» вживається у 1931 р. в книзі «Музей-Освіта-Школа» нім. педагога Г. Фрейденталя (1894–1975). Передумовами виникнення м. п. був вплив реформаторської педагогіки та визнання музею як освітньої інституції. *Ідею про освітнє призначення музею першим сформулював нім. педагог А. Ліхтварк (1852–1914),*

запропонувавши принципово новий підхід до відвідувача музею як до учасника діалогу. Фундаментом м. п. є музейно-педагогічна концепція нім. педагога Г. Кершенштайнера (1854–1932), в якій основою музейної комунікації визнано музейну експозицію, побудовану за педагогічним принципом: відповідність логіці базової науки, рівню сприйняття відвідувача і меті навчання. Оформлення м.п. в особливу наукову дисципліну відбулося в Німеччині у 1970-х рр. Об'єкт м. п. — культурно-освітні аспекти музейної комунікації, предмет — методи, форми і особливості педагогічного впливу музею на різні категорії відвідувачів (незалежно від віку, рівня освіти та інших соціальних факторів), щоб їхня взаємодія з культурною спадщиною була найбільш ефективною. Це передбачає активізацію сприйняття, розвиток креативності (тобто здатності до творчості) і стосується усіх сфер музейної діяльності. У змісті м. п. виділяється кілька аспектів: практична культурно-освітня діяльність музею, реалізація різних освітніх завдань, пов'язаних з обслуговуванням відвідувачів (виставкові проекти, інформаційне забезпечення, екскурсії, творчі майстерні тощо); вдосконалення методології та методики реалізації освітньої функції музею щодо різних категорій відвідувачів; наукові дослідження принципів комунікативної політики музеїв.

В Україні м. п. з'являється у 1920-х і розвивається, зважаючи на виклики часу та систему цінностей гуманітарного поля держави. На сьогодні в Україні відсутні теоретико-методологічні узагальнюючі праці з м. п., чітко не визначене предметне поле та понятійний апарат; спостерігається розрив між наявними теоретико-методологічними працями та практикою впровадження форм і методів м. п. Водночас українськими музейниками й педагогами напрацьовано значний досвід, який наразі не систематизовано й не узагальнено. Як навчальна дисципліна «Музейна педагогіка» викладається при підготовці фахівців з музеєзнавства та культурології у кількох закладах вищої освіти, проте спільної навчальної програми, посібників чи електронних засобів навчання немає.

За відсутності наукових установ, які б здійснювали моніторинг та ґрунтовно розробляли український музеєзнавчий

контент, цими питаннями займається строката фахова музейно-педагогічна спільнота: лабораторія музейної педагогіки Львівського нац. у-ту ім. І.Франка, Укр. центр розвитку музейної справи, фестиваль «Арсенал ідей» (Мистецький Арсенал) та Всеукр. музейні фестивалі (Дніпровський істор. музей ім. Д. Яворницького), щорічна наук.-практ. конференція «Музейна педагогіка — проблеми, сьогодення, перспективи» (Киево-Печерський Нац. істор.-культ. заповідник), освітні програми для дітей та молоді провідних музеїв України тощо.

Значну роль у розвитку м. п. відіграє Педагогічний музей України. На сайті музею з метою моніторингу та прогнозування розвитку м. п. в Україні створено електронний ресурс «Музейна педагогіка», де презентовано електронну бібліотеку; освітні програми укр. музеїв; матеріали музеєзнавчих конференцій, семінарів; навч. програми для гуртків; досвід діяльності шкільних музеїв та матеріали музейних експедицій.

Літ.: 1. Гайда Л. Розвиток музейної педагогіки в Україні / Позашкільля. — 2012. — №10; 2. Щербак Д. Становлення і розвиток музейної педагогіки в Україні / Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. — 2009. — Вип. 1; 3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. — Рівне, 2011; 4. Караманов О. Музейна педагогіка в контексті багатокультурного середовища в Україні / Шлях освіти. — 2012. — № 2; 5. Електронний ресурс «Музейна педагогіка» — режим доступу: http://pmi.in.ua/category/museum_pedagogics/

Оскільки енциклопедичне визначення терміну не передбачає розлогого викладу, доповнимо його деякими міркуваннями щодо теоретиків музейної педагогіки в Німеччині і початкового етапу її розвитку в Україні.

Одним із фундаторів музейної педагогіки справедливо вважають Альфреда Ліхтварка — директора Гамбурзької картинної галереї, теоретика мистецтва і педагога. Його життя та діяльність стали основою для об'єднання ідей виховання засобами мистецтва і музею як інструменту цього виховання. У очолюваній ним галереї А. Ліхтварк за підтримки гамбурзьких учителів з 1887 р. почав проводити славнозвісні «музейні діалоги» (для дорослих і школярів з 13–14 років). Кожна зустріч у музеї

проходила біля однієї картини: учасники сідали навколо неї і за допомогою запитань керівника детально розглядали твір мистецтва. Таким чином, А. Ліхварк запропонував принципово новий метод «діалогу з глядачем» і став основоположником музейно-педагогічної методики роботи.

Не менш важливою для становлення музейної педагогіки є творча спадщина німецького педагога Георга Кершенштайнера, автора теорії громадянського виховання. Менш відомий він як музейний діяч, один із творців Німецького музею шедеврів природознавства та техніки Мюнхена і автор музейно-педагогічної концепції. Г. Кершенштайнер підтримував ідею освітнього призначення музеїв, але якщо А. Ліхварк освітні завдання закликав вирішувати через зовнішні фактори (розвиток лекційно-просвітницької роботи, розширення доступу, музейні екскурсії тощо), то Г. Кершенштайнер основою музейної комунікації визнавав експозицію, побудовану за педагогічним принципом (*див. вище*). Окрім того, він значно розвинув принцип наочності, запропонувавши відвідувачам музею активну творчу діяльність за допомогою інтерактивних експонатів, діючих моделей, а також науково-допоміжного матеріалу: таблиць, діаграм, схем, установок для кіно і діафільмів.

Найбільш повно конкретизував освітню функцію музеїв, висунути А. Ліхварком ще у 1880-х рр., німецький педагог Герберт Фрейденталь у книзі «Музей-Освіта-Школа» (1931), запропонувавши чітку музейно-педагогічну програму. Вперше в музейній практиці він розробив методику шкільних занять у музеї, яка передбачала етапи підготовки, проведення і закріплення знань. Головна увага переміщувалась на дитину: підготовка до відвідування музею, підбір експонатів, цікавих і доступних для певного віку, організація творчої діяльності на основі відвідування музею, зокрема використання спеціальних пошукових завдань для відвідувача. У згаданій праці Г. Фрейденталь вперше запропонував термін «музейний педагог», розуміючи його як музейного фахівця з педагогічною освітою, здатного організувати процес навчання школярів у музеї. Відзначимо, що розвиток музейної педагогіки в Німеччині протягом 1890–1930-х років характеризувався тим, що теоретичні дослідження випереджували музейну практику.

В Україні музейна педагогіка з'являється у 1920-х роках, що головним чином було пов'язано із розвитком краєзнавства та застосуванням активних методів навчання у школі (дослідний метод і його різновиди — активно-трудоий, лабораторний та екскурсійний). Незважаючи на те, що сам термін «музейна педагогіка» у 1920-х роках в Україні не вживався, можемо стверджувати, що форми і методи музейної роботи, насамперед, у музеях навчальних закладів, свідчать що за своєю суттю це була саме музейно-педагогічна діяльність. Серед персоналій того часу, які займалися розробленням і впровадженням новітніх методів музейної роботи, назвемо передовсім Федора Шміта (1877–1937). У своїх працях він активно розробляв проблему інтеграції мистецтва з освітою, питання музейної експозиції, обґрунтовував навчання в музейних установах і в 1920 р. створив у Харкові Музей художньої дитячої творчості, де було зібрано близько 20 тис. малюнків. Найактивніше у 1920-х роках розвивалось шкільне музейництво, що відображено в численних публікаціях у тогочасній фаховій педагогічній періодиці. Так, Михайло Биковець (1894–1937) у статті «Екскурсії та музеї в трудовій школі» («Радянська освіта», 1923, №1) порушив питання створення музею у трудовій школі, розглядаючи лабораторні заняття після екскурсій на природу як майстерню майбутнього шкільного музею, та подав практичні поради для створення колекцій шкільного музею, а Павло Сапунін (1893–1970), засновник одного з перших в Україні шкільних краєзнавчих музеїв (стаття «Наш шкільний музей» у журналі «Радянська освіта», 1929, №2), розробив алгоритм дій педагога-керівника шкільного краєзнавчого музею. Зазначимо, що, на відміну від Німеччини, початковий етап розвитку музейної педагогіки в Україні характеризується тим, що практика впровадження форм і методів музейно-педагогічної діяльності випереджувала теоретико-методологічну думку. Ця тенденція зберігається і тепер. Підсумовуючи, акцентуємо, що запропоноване вище визначення терміну музейна педагогіка не є вичерпним. Розглядаємо його як заклик та стимул для подальшого розроблення терміну з метою розширення та конкретизації його змісту в українському вимірі.